

SAFRANBOLU NİÇİN BENZERSİZ ? (*)

Kızıltan ULUKAVAK

Her kent, her yerleşim yeri, onu diğerlerinden ayıran, kendine özgü yönleriyle tanınır. Sivil mimarlık değerleriyle kentsel sit alanı olan Safranbolu da, evleriyle tanınmakta; büyük bölümü konak niteliğindeki evleriyle ün kazanmış bulunmaktadır. Bir kentsel sit alanı oluşturulması, aslında, yapay çevre olan tarihsel çevrenin, doğal çevre gibi korunmasını amaçlayan bir duyarlılıktır.

Türkiye’de bu duyarlılık, 25-30 yıl önce bir dizi etkinlik ve çalışmalarla başlamıştır. Bu konuda, Safranbolu Belediyesi ve Safranbolu halkı öncü olmuştur. 1970’li yılların ortalarında, mimarlık değerlerini korumanın, bilim ve sanat çevrelerinin kültürel bir özlemi olmanın ötesinde, henüz uygulama alanı bulamadığı bir dönemde, Safranbolu İmar Yönetmeliği’ne, korumaya yönelik ek maddeler konulması, Belediye Başkanlığı önerisi olarak, Safranbolu Belediye Meclisi’nin Haziran/1975 tarihli toplantısında, muhalif-muvafık tüm üyelerin oybirliği ile kabul edilmiştir.

Ancak, yönetmelikteki bu yeni düzenleme onayına sunulduğunda, o sıralar yasal yetkili İmar ve İskan Bakanlığı’nın İmar Planlama Genel Müdürü’nün, uygun bulmayarak, zamanın Safranbolu Belediye Başkanı’na, “Eskiye rağbet olsa, bit pazarına nur yağardı” demesi ilginçtir. Bu, Türkiye’de mimarlık değerlerini koruma olayının başlangıcında, Safranbolu’daki yerel yönetimin, Ankara’daki ilgili genel yönetimin çok önünde olduğunun ilginç bir göstergesidir

Bu arada, 1975 yılının “Avrupa Mimari Miras Yılı” kabul edilmesi ve bu yıllı ilgili Türkiye’deki düzenlemelerle görevli İstanbul Teknik Üniversitesi’nin, aynı yılın Ağustos sonu ile Eylül’ün ilk haftasında Safranbolu’da etkinlikler düzenlenmesini önermesi, Safranbolu Belediyesi için bir fırsat, Safranbolu için bir kazanç olmuştur.

“Safranbolu Mimarlık Değerleri ve Folkloru Haftası” adı verilen bu etkinlikler nedeniyle Safranbolu’ya davet olunan bilim, sanat, tarih, kültür ve mimarlık alanları ile ilişkili veya kamu kurumlarında görevli 200 dolayında konuk, Safranbolulularca evlerinde ağırlanmış; karşılıklı iletişim ve etkileşim ortamı yaratılmıştır.

Bu “Hafta” için bastırılan broşür, dergi, pankart ve afişlerde ve düzenlenen sergi, panel, açık hava toplantıları ve dia gösterilerinde tek konu, Safranbolu’nun korunması ve buradaki kültürel değerlerin gelecek kuşaklara aktarılmasıdır. Binlerce kişinin katılımıyla, açık havada geceleri düzenlenen toplantılarda, “Koruma nedir?”, “Safranbolu niçin korunmalıdır?” sorularının yanıtlarını, Safranbolulular, koruma olayının bilim alanındaki öncüleri, Prof.Dr.Sayın Doğan KUBAN ve Doç.Dr.Sayın Metin SÖZEN başta olmak üzere, en yetkili ağızlardan öğrenirler. Üniversite öğretim üyeleri kürsülerinde değil, halkın arasındadır; bilimsel terminoloji ile değil, halkın anlayacağı sözcüklerle konuşmaktadırlar.

Safranbolu Kültür Hafta’ları, 1976 ve 1977 yıllarında da tekrarlanır. Safranbolu evleri, Türkiye’den sonra, artık dünya kamuoyunun da gündemindedir. Sayın Reha GÜNAY’ın “Safranbolu Evleri Fotograf Sergisi” Avrupa’da, Paris ve Stokholm gibi merkezlerde büyük yankı yaratır, geniş bir ilgi odağı oluşturur. Sergilenen fotoğraflar daha sonra, yine Sayın GÜNAY’a ait Safranbolu

(*) Müzekent Safranbolu Gazetesi’nin Ağustos,Eylül,Ekim/2003 tarihli, 91,92,93.sayısında ve Dünya Gazetesi’nin 11.12.2003 tarihli Karabük ekinde yayınlanmıştır

evleri ile ilgili ilk bilimsel araştırma ürünü olan ve Kültür Bakanlığı'nca bastırılan "Safranbolu Evleri ve Oluşumu" adlı kitapta yer alır.

T.Turing ve Otomobil Kurumu da, Safranbolu'da "Asmazlar Konağı"nı satın alarak ve Sayın Süha ARIN'a "Safranbolu'da Zaman" filmini yaptırarak, Safranbolu'nun yanında ve yardımındadır. Bu film, 1977'de "Antalya Altın Portakal Film Festivali"nde, kendi dalında birincilik ödülüne layık bulunur.

O dönemlerin yasal yetkili organı "Gayrimenkul Eski Eserler ve Anıtlar Yüksek Kurulu", 1976'da Safranbolu için kentsel sit kararı alır. Türkiye'de koruma amaçlı imar planı, ilk kez Safranbolu için yapılmaya başlanır. Kültür Bakanlığı eylemli olarak ilk kez 1978-1979'da devreye girer. 1999'da hunhar bir suikast sonucu kaybettiğimiz, zamanın Kültür Bakanı değerli bilim adamı Prof. Dr. Sayın Ahmet Taner KİŞLALI, 1978'de Safranbolu'ya davet olunur; "Kaymakamlar Evi" ile "Arasta Çarşısı"nın, Bakanlıkça kamulaştırılıp, restore edilmesine karar verilir.

Tüm bunlar, Türkiye'de mimarlık değerlerinin korunmasına yönelik yol güzergahına döşenen çok önemli, ilk kilometre taşlarıdır. "Eskiler yıkılsın, yerine gökdelenler dikilsin" diyenler Safranbolu'da da varsa da, bunlar önemsiz bir azınlıktır. Çizilen güzergahtan çıkılmamasına özen gösterilerek, 1994 yılında Safranbolu'nun UNESCO tarafından "Dünya Mimari Miras Listesi"ne alınma aşaması gerçekleştirilir.

Değinilen bu gelişmeler ve gerçekler, Safranbolu'ya, "Korumanın Başkenti" olarak tanımlanma ve adlandırılma onurunu kazandırmıştır. Bu tanımlama, Safranbolululara değil, ÇEKÜL Vakfı'nın kurucusu, korumanın yılmaz ve usanmaz savunucusu Sayın Prof. Dr. Metin SÖZEN'e aittir. Safranbolu'nun korunmasıyla, sadece eski evlere değil, yine Prof. Dr. Metin SÖZEN'in söylemiyle, kültürel açıdan "ulusal kimlik"e de sahip çıkmıştır.

Ancak, Safranbolu'nun korunması sürecinin, bu günlere gelene kadar çeşitli zorluklara ve tartışmalara sahne olan aşamalar geçirdiği; bu süreçte zaman zaman Safranbolu yalnız bırakılsa da yıldırılmadığı ve çeyrek yüzyıldır, Safranbolu Belediyesi'nin koruma amaçlı imar planlarını ödünsüz uygulamayı ilke edinerek, Türkiye'de tarihsel çevreyi ve tarihsel kentleri koruma anlayışına öncülük ettiği son zamanlarda göz ardı edilmeğe başlanmıştır..

Safranbolu'dan çok sonra, zaman zaman Milas, Muğla, Kula, Kütahya, Amasya, Bursa, Kastamonu, Mardin ve nihayet Beypazarı evlerini daha öne çıkarma girişimlerinin yanı sıra, bunlardan kimilerine kamusal fonlardan önemli kaynaklar aktarılması ve bir süre önce oluşturulan "Tarihi Kentler Birliği"nde, Safranbolu'ya birikim ve deneyimleriyle uyumlu bir konumda yer verilmemiş olması, en hafif deyişle büyük bir haksızlıktır.

Hiç kuşkusuz değinilen kentlerimiz de korunmalıdır, hem de özenle korunmalı, oralarda çok güzel restorasyonlar gerçekleştirilmelidir; ancak "Sezar'ın hakkı da Sezar'a verilmeli"; güneş balçıkla sıvanmaya çalışılmamalıdır. Nitekim, Safranbolu'nun bir benzeri olmadığı için "Başka Safranbolu yok" deniyor. Böyle denirken de, herhalde diğer tarihsel kentlerimize haksızlık edilmiyor. Çünkü, başka yörelerden farklı olarak, sadece Safranbolu için kent ölçeğinde sit alanı oluşturulduğu ve yetkili organların kararıyla ilk kez Safranbolu için "kentsel sit kararı" alındığı, koruma amaçlı imar planının Antalya'dan bile önce ilk kez Safranbolu için yapıldığı dikkate alınıyor.

Ayrıca ve özellikle, Safranbolu'da kültürel miras ve mimarlık değeri niteliğinde 1000'i aşkın ev bulunuyor ve bu evler, mimari dokudaki bütünlük bozulmadan, hepsi bir arada, mahalleler halinde topluca korunuyor, bu sadece Safranbolu'ya özgü bir özellik ve güzelliği oluşturuyor; öteki eski kentlerde bu nitelikteki evlerin sayıca çok az olduğu ve üstelik birbirinden kopuk olarak, ayrı sokak ve semtlere serpiştirilmiş gibi kalabildiği biliniyor ve tüm bu nitelikleriyle kent konumunda sadece Safranbolu "Dünya Mimari Miras Listesi"nde yer alıyor.

Dünya Mimari Miras Listesi'nde yer almak büyük bir onur olmakla beraber, orada kalmaya devam etmek çok daha büyük önem taşıyor. Bu aşamada Safranbolu'nun ilgiye, desteğe ve katkıya gereksinimi bulunuyor. Eski ev korumacılığında, restorasyon giderlerinin fazlalığı ve bireysel kaynakların yetersizliği gibi nedenler, kamusal ve toplumsal amaçlı özel kaynaklara olan gereksinimi ön plana çıkarıyor.

Ülkemizin içinde bulunduğu ekonomik koşullar, kamusal kaynaklardan gerektiği kadar yararlanmağa engel olmakla beraber, bu amaçla ayrılabilen ödenekler, siyasal ve öznel yaklaşımlara göre değil, nesnel öncelikler ve ölçütler dikkate alınarak kullanılmalı; Safranbolu'nun onda biri kadar koruma alanı bulunan bir kente ilgili fonlardan trilyonlar aktarılırken, Safranbolu'ya festival yapsın diye yüz milyar vermekle yetinilmemeli ve kamusal kaynaklardan yararlanabilme becerisi Safranbolu Belediyesi'nce de gösterilerek, kentin korumasına yönelik kalıcı yatırımlar gerçekleştirilmelidir.

Bu arada, tarihsel kent korumacılığına ve kültürel değerlere önem veren kurumlar ile bünyelerinde kültürel amaçlı fonları olan büyük holdingler de Safranbolu'ya ilgi duymalı, ulusal değerlerin korunmasında ve gelecek kuşaklara aktarılmasında kendilerini de görevli saymalıdır. Antalya Kaleiçi Evleri'nde olduğu gibi, satın alacakları konakları restore ederek, firmalarının kültür, turizm ve dinlenme amaçlı gereksinimlerine tahsis etmelidir.

Ayrıca yerli film yapımcıları ile televizyonlara dizi hazırlayanlar da, en uygun çekim alanlarının Safranbolu'da olduğunu ve Safranbolularca kendilerinin büyük bir ilgi ve sevgiyle karşılanacaklarını bilmelidir

Safranbolular böyle beklentilere layık olduklarına ve bunlardan yoksun bırakılmayacaklarına inanmaktadırlar.